

महालेखापरीक्षकको कार्यालय
५३ औं प्रतिवेदन प्रस्तुति
प्रेस विज्ञप्ति

महालेखापरीक्षकले नेपालको संविधानको धारा २४१ को व्यवस्थाअनुसार सबै सरकारी कार्यालय, नेपाल सरकारको पूर्ण स्वामित्वका संगठित संस्था, बोर्ड, परिषद्, समिति तथा जिल्ला विकास समितिको आर्थिक वर्ष २०७१/७२ को आर्थिक कारोबारको लेखापरीक्षण सम्पन्न गरी धारा २९४ अनुसार ५३ औं वार्षिक प्रतिवेदन नेपालका महालेखापरीक्षक माननीय भानुप्रसाद आचार्यले आज २०७२ चैत्र २९ गते सम्माननीय राष्ट्रपतिज्यू समक्ष पेश गर्नुभयो । लेखापरीक्षणको माध्यमबाट सार्वजनिक वित्तीय व्यवहार सञ्चालनमा जिम्मेवारी तथा जवाफदेही पालनाको सम्बन्धमा देखिएका नतिजाहरू समालोचना एवं सुझावसहित व्यवस्थापिका-संसद, सरकार, स्थानीय निकाय, विकासका साभेदारलगायत सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराई पारदर्शी हुने गरी विषयवस्तु समेटिएको छ । प्रतिवेदनउपर सर्वसाधारणको पहुँच सहज बनाउन यस वार्षिक प्रतिवेदन, प्रतिवेदनको सारांशलगायत अन्य व्यहोराहरू लेखापरीक्षण प्रतिवेदन जारी भए पश्चात् यस कार्यालयको वेभसाइट www.oag.gov.np मा राखी सार्वजनिक गरिएको छ । वार्षिक प्रतिवेदनका प्रमुख व्यहोरा देहायअनुसार छन्:

१. **लेखापरीक्षण गरेका निकायको विवरण**

लेखापरीक्षण गरिएका निकाय/ विषय	संख्या	रकम (रु. करोडमा)
(क) वित्तीय लेखापरीक्षण		
१. सरकारी कार्यालय	३,८२९	१०,४३,२४
२. जिल्ला विकास समिति	७५	९४,८३
३. समिति र अन्य संस्था	५७६	१,३४,९९
४. संगठित संस्था	४८	१२,४९,८९
(ख) कार्यमूलक लेखापरीक्षण	३०	-
(ग) सूचना प्रविधि लेखापरीक्षण	७	-
(घ) वातावरणीय लेखापरीक्षण	१	-
जम्मा	४,५६६	२५,१४,९५

२. **कारबाही गरी टुङ्गो लगाउन बाँकी रकम** – कारबाही गरी टुङ्गो लगाउनुपर्ने अद्यावधिक रकम देहायअनुसार रु.३ खर्ब २८ अर्ब ५२ करोड रहेको छ । गतवर्षको तुलनामा उक्त रकम २०.२८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।

(रु.करोडमा)

गत वर्ष	विवरण	यस वर्ष
९०,९७	सरकारी कार्यालयतर्फ बेरुजू	११२५२
४५,८०	संगठित संस्था एवं समितितर्फ बेरुजू	५०४०
४,६४	लेखापरीक्षण नगराएको (बक्यौता)	५७४
१,०७,९०	राजस्व असुल नगरेको (बक्यौता)	१२८२३
१७,२३	समयमै शोधभर्ना नलिएको वैदेशिक अनुदान	२१२७
४,५०	समयमै शोधभर्ना नलिएको वैदेशिक ऋण	८३१
२,०५	सरकार जमानी बसी दिलाएको ऋणको भाखा नाघेको साँवा ब्याज	२०५
२,७३,१२	जम्मा:	३२८५२

३. **यो वर्षको बेरुजू स्थिति** – यो वर्ष सरकारी कार्यालयतर्फ रु.४८ अर्ब ७७ करोड ८८ लाख र संगठित संस्था एवं समितितर्फ रु.७ अर्ब ८७ करोड ४२ लाख समेत निम्नानुसार रु.५६ अर्ब ६५ करोड ३० लाख बेरुजू देखिएको छ:

(रकम रु लाखमा)

वर्गीकरण	सरकारी कार्यालय	जिल्ला विकास समिति, समिति तथा अन्य संस्था	जम्मा	कुल बेरुजूको प्रतिशत
जम्मा बेरुजू	४८७७८८	७८७४२	५६६५३०	१००.००
१. असुल गर्नुपर्ने	४३३६२	५३४२	४८७०४	८.६०
२. नियमित गर्नुपर्ने	१९३३८२	६३०४२	२५६४२४	४५.२६
३. पेशकी	२५१०४४	१०३५८	२६१४०२	४६.१४

४. सरकारी कार्यालयतर्फ बेरुजू रु.४८ अर्ब ७७ करोड ८८ लाखमध्ये बढी बेरुजू हुने ५ मन्त्रालय निम्नानुसार छन्। यो रकम कुल बेरुजूको ५८.२७ प्रतिशत छः

(रु.लाखमा)

क्र. सं.	मन्त्रालय	लेखापरीक्षण अङ्क	बेरुजू अङ्क				कुल बेरुजूको प्रतिशत	ले.प.अङ्कको तुलनामा बेरुजू प्रतिशत
			असुल गर्नुपर्ने	नियमित गर्नुपर्ने	पेशकी बाँकी	जम्मा		
१.	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात	५७४६२७	४६०५	२१७६५	६३८४०	९०२१०	१८.४९	१५.७०
२.	संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास	४०१६४८	२०३८	२४२६७	४६०६४	७२३६९	१४.८४	१८.०२
३.	अर्थ	५६३५०३४	१९१९५	३४६५७	१६८६	५५५३८	११.३९	०.९९
४.	गृह	४९८२४०	२५९	३६१६	४७२८८	५११६३	१०.४९	१०.२७
५.	शिक्षा	७५५१२०	७४०	३५९३४	१३१८	३७९९२	७.७९	५.०३
	जम्मा	७८६०६६९	२६८३७	१२०२३९	१६०१९६	३०७२७२	६३	

५. **असुली** – सरकारी कार्यालयतर्फ यो वर्ष लेखापरीक्षणको क्रममा रु.८ करोड ९७ लाख असुल गरेको र प्रारम्भिक प्रतिवेदन पठाएपछि १७ निकायअन्तर्गतका कार्यालयले रु.१७ करोड १४ लाख, सम्परीक्षणको क्रममा ३० निकाय मातहतले रु.२ अर्ब ३१ करोड १४ लाखसमेत रु.२ अर्ब ५७ करोड २५ लाख असुल भएको छ।

६. **प्राविधिक सहायता** – २४ मन्त्रालय/निकाय अन्तर्गत १५३ सम्भौताअन्तर्गत रु.२५ अर्ब ५५ करोड ९६ लाख प्राविधिक सहायता प्राप्त हुने अनुमान रहेकोमा उक्त रकमको खर्च हुने क्षेत्र नखुलेको तथा केन्द्रीय आर्थिक विवरणमा समावेश गर्नुपर्नेमा नगरेकोले सरकारको समग्र आय-व्ययको चित्रण हुन सकेको छैन। आर्थिक विवरण एवं सेस्ता पेश गरी लेखापरीक्षण गराएको छैन

७. **समान प्रकृतिका व्यहोराको संक्षिप्त भ्रलक**

- कारबाही गरी टुङ्गो लगाउने रकममा वृद्धि भएको,
- मापदण्ड बेगर आपसी सहमतिमा कर फछ्यौट गरेको,
- राजस्व छुटको आकार बढेको,
- बजेट अनुमान यथार्थ नभएको,
- वर्षान्तमा अख्तियारी तथा खर्च गरेको,
- भैपरी खर्च पारदर्शी नभएको,
- सीमा नाघि रकमान्तर गरेको,
- खर्च नभई बाँकी रकम फ्रिज नगरेको,
- वैदेशिक सहायताको प्रभावकारी परिचालन नभएको,
- वस्तुगत तथा प्राविधिक सहायताको लेखापरीक्षण नगराएको,
- सरकारको सञ्चित कोषको हिसाब यथार्थ नभएको,
- कोष खडा गरी ठूलो रकम निष्क्रिय राखेको,

- लखेमानमा सबै कारोबार नसमेटेको,
 - सार्वजनिक खरिद व्यवस्थापन प्रभावकारी नभएको,
 - राष्ट्रिय गौरवको आयोजना प्रगति न्यून रहेको,
 - अनुदान रकमको अनुगमन हुने नगरेको,
 - विपद् व्यवस्थापन प्रभावकारी नभएको,
 - सार्वजनिक लेखा समितिको निर्णय कार्यान्वयन नभएको,
 - सार्क शिखर सम्मेलनमा खरिद प्रक्रिया प्रतिस्पर्धी नभएको,
 - संघीय संरचनाको लागि कर्मचारी योजना तयार नगरेको,
 - सार्वजनिक निकायको लगानी जोखिममा रहेको,
 - संगठित संस्थाको लेखापरीक्षण समयमा नगराएको ।
८. **मूल्य समायोजन** - भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालयअन्तर्गत २८ इकाईले रु.२३ करोड २० लाख नियम विपरीत मूल्य समायोजन भुक्तानी गरेको र सिँचाइ मन्त्रालय मातहतको सिक्टा सिँचाइ आयोजनाले मूल्य समायोजनबापत शुरु सम्झौताको २५ प्रतिशतमात्र भुक्तानी गर्नुपर्नेमा २८ प्रतिशतले हुने रु.५९ करोड २९ लाख भुक्तानी गरेको देखियो । नियम विपरीत भुक्तानी भएको रकम असुल हुनुपर्दछ ।
९. **असीमित दायित्व** -निवृत्तिभरणमा २०६९।७० मा रु.१८ अर्ब ३० करोड ९ लाख, २०७०।७१ मा रु.२४ अर्ब ३८ करोड र २०७१।७२ मा ६.६८ प्रतिशतले वृद्धि भई रु.२६ अर्ब १ करोड खर्च भएको छ । यस्तो खर्च कुल राजस्वको ६.४१ प्रतिशत र कुल चालु खर्चको ७.६६ प्रतिशत रहेको छ । यस्तो दायित्व वहन गर्न योगदानमूलक निवृत्तिभरण कोषको व्यवस्था गरिनु पर्दछ ।
१०. **लगानी जोखिम** - सार्वजनिक निकायले लगानी व्यवस्थापन गर्दा सुरक्षित एवं बढी प्रतिफलयुक्त क्षेत्रमा लगानी गर्नु पर्नेमा नागरिक लगानी कोषको रु.१ अर्ब १ करोड ५० लाख, कर्मचारी संचय कोषको रु.४२ करोड ३५ लाख र नेपाली सेनाको कल्याणकारी कोषको रु.३२ करोड २४ लाख समस्याग्रस्त वित्तीय संस्थामा निक्षेप रहेको देखियो । समस्याग्रस्त वित्तीय संस्थामा गरेको लगानी जोखिममा रहेकोले उक्त रकम फिर्ता गर्न पहल गर्नुपर्दछ ।
११. **राजस्व छुट** - आर्थिक ऐन, २०७१ ले प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिए तापनि नेपाल सरकारले कानूनबमोजिमको दस्तुर, शुल्क, महसुल र करका दरहरु घटाउन वा आंशिक वा पूर्ण छुट दिनसक्ने व्यवस्था गरेको छ । अन्तर्राष्ट्रिय असल अभ्यास अनुसार बजेट वक्तव्यसँगै राजस्व छुटको कारण राजस्वमा हुन गएको कमीको अभिलेख संसदसमक्ष पेस गर्ने गरेको छैन । भन्सार विभागको तथ्याङ्कअनुसार रु.४९ अर्ब १ करोड ९ लाख राजस्व छुट दिएको र घिउ, तेल, मोबाइल आदि विक्रीमा प्राप्त मूल्य अभिवृद्धि कर रु.५ अर्ब ७६ करोड ६६ लाख फिर्ता दिएको छ । यसरी दिएको राजस्व छुटबाट सरकारले अपेक्षा गरेअनुसारको नतिजा प्राप्त भए नभएको सम्बन्धमा अनुगमन गरेको देखिएन ।
१२. **अन्य कोष सञ्चालन** - सरकारी कार्यालयतर्फ १९ मन्त्रालयअन्तर्गत सञ्चालनमा रहेका कोषहरुमा गत वर्षको जिम्मेवारी रु.५१ अर्ब ३३ करोड ५९ लाख र यो वर्षको आम्दानी रु.९७ अर्ब ४१ करोड २३ लाखसमेत रु.१ खर्ब ४८ अर्ब ७४ करोड ८२ लाखमध्ये रु.८२ अर्ब ९३ करोड ५ लाख खर्च भई रु.६५ अर्ब ८१ करोड ७७ लाख बाँकी रहेको छ । ग्रामीण दूरसञ्चार कोष, सामाजिक सुरक्षा कर कोष, वैदेशिक रोजगार कल्याण कोष र छात्रा शिक्षा कोष समेतमा रु.१४ अर्ब ४४ करोड ३३ लाख विगत वर्षदेखि नै निष्क्रिय रहेको छ । नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणले ग्रामीण दूरसञ्चार कोष बाहेकको सञ्चित रु.१९ अर्ब ६६ करोड ५ लाख सञ्चित कोष दाखिला गर्नुपर्नेमा गरेको छैन ।
१३. **लागत अनुमान** - सडक विभाग मातहतका ४ इकाईले मेसिन भाडा, ज्याला, हुवानी आदी आइटममा जिल्ला दररेट तथा नर्म्सको आधार बेगर २३ ठेक्कामा रु.२ करोड ४२ लाख बढीको लागत तयार गरेको, स्वास्थ्य मन्त्रालय मातहत एक इकाईले स्वास्थ्य उपकरण खरिद गर्दा आधिकारीक विक्रेता र उत्पादकको विक्री मूल्य बेगर स्थानीय विक्रेतासँग दररेट माग गरी रु.१४ करोड ३८ लाखको लागत अनुमान तयार गरेको, खानेपानी तथा ढल विकास मातहतका ८ इकाईले लागत अनुमाननै नगराई सोलार जडानबापत रु.२ करोड २४ लाख खर्च गरेको छ । नियमावलीको व्यवस्थाअनुसार लागत अनुमान तयार गर्नुपर्दछ ।

१४. राष्ट्रिय गौरवका आयोजना - मुलुकमा भौतिक पूर्वाधारको विकास तथा जनतालाई सेवा सुविधा विस्तार गर्न उच्च प्राथमिकतामा राखी कार्यान्वयन गरिएका राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूको प्रगति स्थिति देहाय अनुसार रहेको छः

(रु. करोडमा)

सि. नं.	आयोजनाको नाम	शुरु वर्ष	सम्पन्न हुने वर्ष	कुल लागत अनुमान	हालसम्मको खर्च	भौतिक प्रगति प्रतिशत
१	मध्यपहाडी लोकमार्ग आयोजना	२०६४/६५	२०७४/७५	३३.३७	१०.६४	३५
२	हुलाकी राजमार्ग आयोजना	२०६६/६७	२०७४/७५	३५.८०	१३	१३
३	सिक्टा सिँचाई आयोजना	२०५९/६०	२०७०/७१	२५.००	१०.८९	५६.८९
४	रानीजमरा सिँचाई आयोजना	२०६६/६७	२०७४/७५	१२.६३	४.९३	४०
५	बबई सिँचाई आयोजना	२०४५/४६	२०७४/७५	७.६७	३.३९	४१
६	मेलम्ची खानेपानी आयोजना	२०५५/५६	२०७३/७४	२३.४५	१४.७२	५०
७	भेरी बबई डाइभर्सन	२०६८/६९	२०७७/७८	१६.४३	९.६	१०
८	बुढीगण्डकी जलविद्युत आयोजना	२०६९/७०	२०७७/७८	२,५५.००	१.२२	-
९	काठमाडौं तराई फास्ट ट्रयाक	२०६६/६६	यकिन नभएको	२,५०.००	१.६५	२.७
१०	लुम्बिनी क्षेत्र विकास कोष	२०४२/४३	२०७९/८०	७.००	४४	-
११	उत्तर दक्षिण लोकमार्ग, कर्णाली	२०६४/६५	२०७९/८०	३.४०	३२	-
१२	उत्तर दक्षिण लोकमार्ग, कोशी	२०६६/६६	यकिन नभएको	२.०६	८१	२२
१३	उत्तर दक्षिण लोकमार्ग, कालीगण्डकी	२०६६/६७	२०७६/७७	२५.४६	२८	-
१४	पशुपति क्षेत्र विकास कोष	२०५७/५८	२०६७/६८	२.०३	८	२९.२
१५	माथिल्लो तामाकोशी आयोजना	२०६७/६८	-	४१.७२	२५.६४	७७.२
१६	रेल्वे तथा मेट्रो विकास आयोजना	२०६६/६७	२०७४/७५	६९.५२	३.८३	-
१७	गौतमबुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल	२०७०/७१	२०७३/७४	६.२३	७९.०७	७
१८	पोखरा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल	२०७१/७२	-	२१.५१	६२	-
१९	दोस्रो अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल निजगढ	२०७१/७२	-	५०	०.४१	-
२०	राष्ट्रपति चुरे-तराई मधेश संरक्षण विकास समिति	२०७१/७२	२०७२/७३	१.९७	१.१६	२३.८१
२१	पश्चिम सेती जल विद्युत आयोजना	-	-	-	-	-

अन्य आयोजना भन्दा उच्च प्राथमिकता दिई कार्यान्वयन गर्न राष्ट्रिय गौरवको आयोजनाका रूपमा अघि बढाए तापनि निश्चित आधार र मापदण्ड बेगर घोषणा गरेको र यस प्रकारका आयोजना कार्यान्वयन गर्ने छुट्टै कानुनी व्यवस्था रहेको देखिएन । दोस्रो प्राथमिकता (P₂) मा परेको गौतमबुद्ध विमानस्थललाई समेत राष्ट्रिय गौरवको आयोजनाका रूपमा घोषणा गरेको छ ।

राष्ट्रिय गौरवका आयोजनामध्ये कतिपय आयोजनाको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार नगरेको, कार्यान्वयन क्षमताको अभाव रहेको, स्थानीयस्तरमा विवाद रहेको, अन्तर निकाय समन्वयको अभाव रहेको जस्ता कारणले ती आयोजना समयमा पूरा भई लक्षित प्रतिफल प्राप्त हुने अवस्था छैन । निश्चित मापदण्डको आधारमा मात्र राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाको घोषणा गरी आयोजना समयमै सम्पन्न हुने आवश्यक व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

१५. विपद् व्यवस्थापनको परीक्षण

- भूकम्पबाट क्षति - मिति २०७२/११/१२ र २९ मा गएको भूकम्प र सो पछिका पराकम्पनका कारण गृह मन्त्रालयबाट प्राप्त विवरण अनुसार २०७२/१२/१५ सम्म देहाय अनुसार क्षति भएको विवरण प्राप्त भएको छः

क्र.सं.	विवरण	संख्या	क्र.सं.	विवरण	संख्या
१.	मृत्यु	८९५९	२.	अङ्गभङ्ग, घाइते	२२३०२
३.	वेपत्ता	१९८	४.	आंशिक घर क्षति	७७६८९५
५.	पूर्ण घर क्षति	२९८९९८	६.	सरकारी भवन पूर्ण क्षति	२६८७
७.	सरकारी भवन आंशिक क्षति	३७७६	८.	कक्षा कोठा पूर्ण क्षति	१८४३३
९.	कक्षा कोठा आंशिक क्षति	७५६१	१०.	स्वास्थ्य संस्था पूर्ण क्षति	३७५
११.	स्वास्थ्य संस्था आंशिक क्षति	६४८	१२.	खाद्यान्न नष्ट भएको मे.टन	१३५१८७
१३.	पशुपक्षि क्षति	५४४११			

- **आम्दानी खर्च** - प्रधानमन्त्री दैवी प्रकोप उद्धार कोषमा २०७२ आषाढसम्म रु.१७ अर्ब ५० करोड आम्दानी र केन्द्रीय दैवी प्रकोप उद्धार कोषलाई निकासी दिएको समेत रु.१३ अर्ब १२ करोड खर्च भई रु.४ अर्ब ३८ करोड मौज्जात रहेको छ । राहत तथा उद्धारको लागि केन्द्रीय दैवी उद्धार कोषबाट भूकम्प पश्चात निकासी भएको रकम मध्ये विभिन्न ९ मन्त्रालयले रु.९३ करोड, अति प्रभावित १४ जिल्लाले रु.९ अर्ब १० करोड, प्रभावित ११ जिल्लाले रु.७१ करोड, कम प्रभावित ६ जिल्लाले रु.६ करोड र अन्य ४४ जिल्लाले रु.९५ करोड समेत रु.११ अर्ब ७५ करोड खर्च गरेको विवरण दिएका छन् ।
- **तथ्याङ्क तथा घरधुरी फरक** - भूकम्पबाट पूर्ण घर क्षति भएका गोरखा, धादिङ, नुवाकोट, काभ्रेपलाञ्चोक, काठमाण्डौ र दोलखा जिल्लामा अस्थायी टहराको लागि प्रति परिवार रु.१५ हजार वितरण गर्न ४ लाख २१ हजार ४८५ पूर्ण क्षति घर संख्या देखाएकोमा न्यानो कपडा वितरण प्रयोजनमा ४ लाख ४२ हजार ७१९ पूर्ण क्षति घर संख्या देखाएकोले २१ हजार २३४ बढी देखिएको र राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार धादिङ, रसुवा, नुवाकोट, सिन्धुपाल्चोक, काभ्रेपलाञ्चोक, दोलखा र रामेछाप जिल्लामा ३ लाख ७९ हजार ८५० घरधुरी देखिएकोमा भूकम्प पश्चातको तथ्यांकमा ती जिल्लामा ४ लाख ६७ हजार ५१० घरधुरी उल्लेख गरेकोले ८७ हजार ६६० बढी देखिएको छ । अद्यावधिक र व्यवस्थित तथ्याङ्कको आधारमा राहत वितरण गर्नुपर्दछ ।

१६. कानून सम्मत नदेखिएका मन्त्रालयगत उल्लेख्य व्यहोराहरू :

अर्थ मन्त्रालय

- **समष्टिगत ऋण** - कार्यालयले पेस गरेको विवरणमा २०७१।७२ सम्म नेपाल सरकारको कुल ऋण दायित्व रु. ५ खर्ब ४४ अर्ब ९१ करोड ८६ लाख रहेको छ । त्यसैगरी २०७१।७२ को कुल गार्हस्थ्य उत्पादन (चालु मूल्यमा) रु.२१ खर्ब २५ अर्बमा कुल ऋण दायित्व २५.६४ प्रतिशत रहेको छ । जसमा आन्तरिक ऋण ९.४९ प्रतिशत र वैदेशिक ऋण १६.१६ प्रतिशत रहेको छ । केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको २०७२ आषाढको तथ्याङ्कअनुसार कुल जनसंख्या २ करोड ८३ लाख ३१ हजारलाई आधार मान्दा यो वर्षसम्ममा प्रतिव्यक्ति कुल ऋण दायित्व रु.१९ हजार २३४।- रहेको छ ।
- **शेयर लगानी प्रतिफल** - नेपाल सरकारले १०६ संस्थामा गत वर्षसम्म रु १ खर्ब २६ अर्ब ८२ करोड १४ लाख शेयर लगानी गरेकोमा यो वर्ष थप रु १६ अर्ब ८ करोड ५९ लाख लगानी भई हालसम्म १०४ संस्थामा कुल रु १ खर्ब ४२ अर्ब ९० करोड ७३ लाख शेयर लगानी भएकोमा यो वर्ष ८ संस्थाबाट रु १३ अर्ब ५३ करोड १६ लाख लाभांश लगानीको ९.४६ प्रतिशत प्राप्त भएको छ । सरकारले लगानी गरेको मध्ये अधिकांश संस्था घाटामा रहेकाछन् । गत वर्षको लगानी प्रतिफल १०.२५ प्रतिशतको तुलनामा यो वर्ष ०.७९ प्रतिशतबिन्दुले प्रतिफल घटेको छ । लगानी प्रतिफल न्यून रहेको परिप्रेक्ष्यमा सरकारी संस्थानको दक्षता अभिवृद्धि हुनुपर्दछ ।
- **वस्तुगत सहायता** - आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम ८७(क) बमोजिम महालेखा नियन्त्रक कार्यालयले पेस गरेको एकीकृत वार्षिक आर्थिक विवरणमा स्वास्थ्य मन्त्रालयअन्तर्गत युनिसेफबाट प्राप्त भ्याक्सिन तथा खोपजन्य वस्तुगत सहायताबापतको रु.१६ अर्ब २७ करोड ५८ लाख तथा नेपाली सेनालाई भारतीय सरकारबाट प्राप्त वस्तुगत सहायता रु.५६ करोड ८८ लाख सञ्चित कोषको आर्थिक विवरणमा समावेश नभएकोले सो विवरणले आय-व्ययको यथार्थ स्थिति चित्रण गर्दैन ।
- **सञ्चालक सापटी** -सञ्चालकबाट प्राप्त सापटी रकम बैङ्कमार्फत प्राप्त हुनुपर्ने, सापटीको स्रोत यकिन गरी कानुन अनुसार कर दाखिला भए नभएको विश्लेषण गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ । करदाताहरूले कार्यालयमा पेस गरेको वित्तीय विवरणहरूको अध्ययन गर्दा ठूला करदाता कार्यालयलगायत ७ कार्यालयअन्तर्गतका २८ करदाताहरूले रु.१ अर्ब ४ करोड १८ लाख व्यवसायलाई निःशुल्क सापटी दिएको देखिन्छ । यस्तो रकम करदाताको बैङ्क खातामार्फत कारोबार हुने गरेको पनि छैन । यस्तो रकमलाई करयोग्य आय मान्ने कानुनी व्यवस्था हुनुपर्दछ ।

- **त्रिपाल खरिद** – नेपाल सरकारले भूकम्प पीडितलाई राहतमा सहयोग पुऱ्याउन त्रिपाल एवं पालहरूको आयातमा लाग्ने सम्पूर्ण भन्सार तथा अन्य करहरू २०७२।०१।१९ देखि २०७२।०२।२० सम्मका लागि छुट गरेको स्थानीय बिक्रीमा भने मूल्य अभिवृद्धि कर छुट गरेको देखिदैन । आन्तरिक राजस्व कार्यालय अन्तर्गतका ६ करदाताले रु.१८ करोड ८७ लाख मूल्य बराबरको त्रिपाल मूल्य अभिवृद्धि कर छुट सुविधामा आयात गरेको छ । करदाताले स्थानीय बिक्रीमा छुट नभएको त्रिपाल मूल्य अभिवृद्धि कर सङ्कलन नगरी बिक्री गरेको पाइयो । मूल्य अभिवृद्धि कर नलिई बिक्री गरेकोले रु.२ करोड ९८ लाखमा थप दस्तुर, व्याज र जरिवानासमेत गणना गरी असुल गर्नुपर्दछ ।

उर्जा मन्त्रालय

- **छुट सुविधा सिफारिस** – विद्युत ऐन, २०४९ को दफा १२ र विद्युत विकास नीति, २०५८ को बुँदा ६.१४ मा निर्माणाधीन विद्युत आयोजनालाई कर, भन्सार, मूल्य अभिवृद्धि कर छुट र सटही सुविधा उपलब्ध गराउन सक्ने व्यवस्था छ । विभागबाट जलविद्युत आयोजनाहरूको सर्वेक्षण, उत्पादन, वितरण र प्रसारण अनुमतिपत्र प्राप्त गरेका प्रवर्द्धकलाई २०७१।७२ मा रु. १२ अर्ब ९१ करोड ८५ लाख छुट सुविधा सिफारिस गरेको देखिन्छ । छुटको लागि सिफारिस गरिएका सामानहरू नेपालमा उत्पादन हुन नसक्ने आधार खुलाउने गरेको छैन ।
- **रोयल्टी दाखिला** – विभिन्न ४८ जलविद्युत आयोजनाको उत्पादित र जडित क्षमताको आधारमा गत वर्षसम्म उठ्न बाँकीसमेत रु.१ अर्ब ३५ करोड २२ लाख रहेकोमा यो वर्ष रु.१ अर्ब १३ करोड ७९ लाख असुल भई रु.२१ करोड ४३ लाख असुल गर्न बाँकी रहेको छ । विगतदेखि उठ्न बाँकी रोयल्टी हिसाबमा देखाएको छैन । समयमै हिसाब यकिन गरी रोयल्टी रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

शिक्षा मन्त्रालय

- **छात्रा शिक्षा कोष** – विद्यालय एवं क्याम्पसमा अध्ययनरत छात्राहरूलाई छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने उद्देश्यले मन्त्रिपरिषद्को २०६२।३।२९ को निर्णयानुसार स्थापना भएको छात्रा शिक्षा कोषमा मन्त्रालयले यो वर्ष जम्मा गरेको रु.२ करोडसमेत वर्षान्तमा रु.३९ करोड ७४ लाख मौज्जात रहेको छ । कोष स्थापना भए तापनि हालसम्म उपयोगमा नआएकोले उक्त रकम राजस्व दाखिला हुनुपर्दछ ।
- **बढी निकास** – जिल्ला शिक्षा कार्यालय ४६ ले यो वर्ष शिक्षकहरूको तलब भत्ताबापत विद्यालयले पाउनुपर्नेभन्दा रु.३ करोड १५ लाख बढी निकास, २९ ले सेवाबाट अवकाश भईसकेका शिक्षकको तलब भत्ता बापत रु.१ करोड ९० लाख निकास, १६ ले शिक्षकहरूको वार्षिक ग्रेड वृद्धि रकममा रु.२० लाख बढी निकास दिएका छन् । गत वर्ष रु.५ करोड १४ लाख बढी निकास दिएकोमा यो वर्ष रु.११ लाख बढी रु.५ करोड २५ लाख पुगेको छ । निकास प्रक्रियामा संलग्नलाई जिम्मेवार बनाउनुपर्ने र नियतवश बढी निकास दिनेलाई विभागीय कारवाही गरी बढी निकास भएको रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

भूमिसुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय

- **पुँजीगत लाभकर** – यो वर्ष ३५ मालपोत कार्यालयले एउटै निसर्गकर्ताले पटक पटक गरेको निसर्गलाई एकीकृत गरी वार्षिक निसर्गमा नदेखाएको कारण रु.८ करोड २५ लाख पुँजीगत लाभकर असुल गर्न छुट गरेको देखिएकोले सो कर असुल गर्नुपर्दछ ।

कृषि विकास मन्त्रालय

- **परामर्श सेवा खर्च** – मन्त्रालयअन्तर्गत सञ्चालित ४ आयोजनाको कुल लागत रु.१४ अर्ब २८ करोड ८४ लाख रहेकोमा ती आयोजनाले यो वर्ष रु.१ अर्ब २४ करोड २८ लाखसमेत हालसम्म रु.३ अर्ब ९४ करोड ६७ लाख खर्च गरेको मध्ये परामर्श सेवामा मात्र रु.१ अर्ब ११ करोड ८२ लाख खर्च गरेका छन् । परामर्श सेवामा १८.०२ देखि ३९.५४ प्रतिशत सम्म खर्च गरेकाले परामर्श खर्चमा नियन्त्रण हुनुपर्दछ ।

परराष्ट्र मन्त्रालय

- **मेसिन रिडेबल पासपोर्ट** – मेसिन रिडेबल पासपोर्ट जारी गर्न फ्रान्सको एक कम्पनीसँग २०६७।५।११ मा ४० लाख थान पासपोर्ट (थपघट १५ प्रतिशत) प्रति पासपोर्ट करसहित अमेरिकी डलर ३.५९ ले ५ वर्षको लागि छुपाई एवं पर्सनलाइजेसन गर्नको लागि सम्झौता भएको छ । फ्रान्सस्थित कम्पनीसँगको सम्झौता २०७२।६।६ मा समाप्त हुनु अगावै राहदानी छुपाई तथा पर्सनलाइजेसनका बोलपत्रसम्बन्धी प्रक्रिया अगाडि नबढाई नेपाल सरकारबाट २०७२।३।१६ मा भएको स्वीकृत भेरिएसनबाट करसमेत अमेरिकी डलर ५.१४७३ मा प्रति राहदानी आपूर्ति तथा पर्सनलाइजेसन हुने व्यवस्था गर्दा प्रति राहदानी अमेरिकी डलर १.५५७३ ले २५ लाख राहदानीको अमेरिकी डलर ३८ लाख ९३ हजार २५० बढी पर्ने गरी सम्झौता भएको छ ।

भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय

- **लागत अनुमान** – यो वर्ष १९ इकाईले रु.३ अर्ब ९५ करोड ३५ लाखको लागत अनुमान भएका ५१९ ठेक्काको प्रतिस्पर्धा गराएकोमा रु.३ अर्ब ८९ करोड ६ लाख (औसतमा १.५९ प्रतिशत घटी) मा सम्झौता गरेको र २४ इकाईले रु.३ अर्ब ६२ करोड ९८ लाखको लागत अनुमान भएका ३४८ ठेकामा रु.१ अर्ब ६२ करोड २४ लाख (औसतमा ५५.३० प्रतिशत घटी) मा सम्झौता गरेको छ । यसबाट लागत अनुमान यथार्थपरक नभएको कारण कतिपय ठेकामा लागत अनुमानको हाराहारीमा सम्झौता हुने र कतिपयमा अत्यन्त न्यून रकममा सम्झौता हुने गरेको छ ।
- **असम्बन्धित खर्च** – आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ अनुसार निर्माण कार्यको लागत अनुमान तयार गर्दा निर्माण कार्यसँग सम्बन्धित आइटमहरुमात्र समावेश गर्नुपर्ने पुल तथा सडक निर्माणको सम्झौतामा सवारी भाडा, ल्यापटप, कम्प्युटर, फर्निचर, कार्यालय सञ्चालन आदि खर्च समेत समावेश गरी १० कार्यालयले यो वर्ष रु. ६ करोड २ लाख भुक्तानी गरेका छन् ।

रक्षा मन्त्रालय

- **सार्क सम्मेलन खर्च** – काठमाडौंमा २०७१ मार्गमा सार्क सम्मेलन सञ्चालन गर्न नेपाली सेनाका विभिन्न निकायमा चालु खर्च रु.२ करोड ७४ लाख र पुँजीगततर्फ रु.१० करोड ९४ लाखसमेत रु.१३ करोड ६८ लाख खर्च भएको मध्ये सम्भाररथी विभाग (प्राप्ती)ले विभिन्न सामग्री द्रुतमार्गबाट खरिद गर्न मन्त्रपरिषद्को २०७१।३।२० को निर्णयानुसार स्वीकृति प्राप्त भई एक सप्लायर्ससँग २०७१।७।२५ भित्र आपूर्ति गर्ने गरी रु.७५ लाखको सम्झौता २०७१।७।१० मा भएकोमा सार्क सम्मेलन सम्पन्न भई सकेपछि २०७१।६।१७ मा मात्र रु.५७ लाख मूल्य बराबरको उपकरण आपूर्ति गरेको छ । पाँच किसिमका रु.१८ लाख मूल्यका सामान आपूर्ति गरेको छैन । शिखर सम्मेलनको लागि सिंगापुरको एक कम्पनीसँग रु.१ करोड ४४ लाख ६५ हजार मूल्यको उपकरण खरिद गर्न २०७१।७।१३ मा सम्झौता गरेको छ । उक्त उपकरण ३ महिनाभित्र आपूर्ति गर्नुपर्नेमा सम्मेलन पश्चात् २०७२।३।११ मा मात्र आपूर्ति गरेको छ ।

वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय

- यो वर्ष ९२ हजार ७०७ घनफिट काठ र ११० चट्टा दाउराको हैसियत बिग्रेको उल्लेख छ । यो वर्ष लिलाम भएको औसत मूल्य प्रति घनफिट रु.८५९।- लाई आधार मानी मूल्याङ्कन गर्दा रु.७ करोड ९६ लाख र दाउराको प्रति चट्टा न्यूनतम रु.४ हजारलाई आधार मानी मूल्याङ्कन गर्दा रु.४ लाखसमेत रु.८ करोड समयमा लिलाम बिक्री नगरेकोले राजस्व कम हुने देखिन्छ ।

शहरी विकास मन्त्रालय

- **पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति**– सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ को नियम १२१ मा निर्माण व्यवसायीको ढिलाइको कारणले तोकिएको म्यादमा कार्य सम्पन्न गर्न नसकेमा पूर्वनिर्धारित क्षतिपूर्ति असुल गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभाग र अन्तर्गत ११ डिभिजन कार्यालयले निर्माण कार्यमा ढिलाई गरेबापत विभिन्न निर्माण व्यवसायीबाट रु.३ करोड २५ लाख असुल गर्ने निर्णय गरेकोमा रु.२६ लाखमात्र असुल भई रु.२ करोड ९९ लाख बाँकी रहेको छ ।

शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय

- **स्रोत व्यवस्थापन** – विभिन्न ८ विकास साभेदार दातृ राष्ट्र तथा निकायसँग विभिन्न समयमा भएका सम्झौता अनुसार रु.१० अर्ब ८१ करोड ७८ लाख उपलब्ध गराउने सम्झौता भएकोमा २०७१।७२ सम्ममा रु.९ अर्ब ६८ करोड २३ लाख प्राप्त भई रु.७ अर्ब ७९ करोड ८३ लाख खर्च भएको र रु.१ अर्ब ८८ करोड ४० लाख बाँकी रहेको छ । नेपाल सरकारतर्फको रु.१२ अर्ब १३ करोड २ लाख प्राप्त भई रु.९ अर्ब १२ करोड ६० लाख खर्च भएको र रु.३ अर्ब ४२ लाख बाँकी रहेको छ ।

संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

- यो वर्ष क्यासिनो रोयल्टी रु.१९ करोड ६१ लाख मात्र असुल गरेको छ । दश क्यासिनोबाट शुल्क र थप शुल्कसमेत रु.१ अर्ब ४३ करोड १ लाख रोयल्टी असुल हुन बाँकी देखिएकोले उक्त रकम असुल गर्नुपर्दछ ।

संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय

- जिल्ला विकास समितिको कार्यालय ५१ ले यो वर्ष पनि आन्तरिक आयबाट तोकिएको सीमाभन्दा रु.२६ करोड ५२ लाख प्रशासनिक कार्यमा बढी खर्च गरेका छन् । यस सम्बन्धमा २०६८।१२।१ मा सार्वजनिक लेखा समितिबाट बढी खर्च गर्नेलाई विभागीय कारवाही गर्ने निर्णय भएकोमा कार्यान्वयन भएको छैन ।
- मूल्य अभिवृद्धि कर ऐन, २०५२ को दफा १५(३) मा स्थानीय निकायले कर लाग्ने वस्तु वा सेवा बिक्री गर्दा मूल्य अभिवृद्धि कर असुल गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । जिल्ला विकास समितिको कार्यालय कपिलवस्तु, धादिङ, धनुषालगायत ३६ ले यो वर्ष असुल गरेको ठेक्का आम्दानी रु.४८ करोड ९२ लाखको मूल्य अभिवृद्धि कर रु.६ करोड ३६ लाख असुल गरेको छैन । उक्त कर असुल गरी सञ्चित कोष दाखिला गर्नुपर्दछ ।

सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय

- **शेयर तथा निक्षेप सुरक्षा** – विभागबाट प्राप्त विवरणअनुसार २०७२ आषाढ मसान्तसम्म सञ्चालनमा रहेका ३२ हजार ६६३ सहकारी संस्थामा न्यून आय भएका सर्वसाधारण लगानीकर्ता तथा बचतकर्ताको शेयरपुँजी रु.६३ अर्ब ५ करोड ९९ लाख, सहकारी कोष रु.६ अर्ब ७७ करोड ९२ लाख, निक्षेप रु.२ खर्ब २ अर्ब ४२ करोड ५ लाख, ऋण लगानी रु.१ खर्ब ८७ अर्ब ७५ करोड ६६ लाख र अन्य लगानी रु.३० करोड ७२ लाख रहेको छ । यो वर्ष बाँके र भापाका ३/३, मोरङ र तनहुँका १/१ सहकारीका सञ्चालक तथा व्यवस्थापक फरार रही रु.३ करोड ७३ लाख हिनामिना गरेका छन् ।

सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय

- **दूरसञ्चार ऐन, २०५३ को दफा ४५(३) मा** नेपाल दूरसञ्चार प्राधिकरणलाई प्राप्त रकमले कार्य सञ्चालन गर्न नपुग भएमा नेपाल सरकारसँग माग गर्न सक्ने र सरकारले उपलब्ध गराएको रकम बढी भएमा फिर्ता गर्नुपर्ने उल्लेख छ । प्राधिकरणको कुल सञ्चित गत वर्ष रु.२४ अर्ब ३४ करोड ४९ लाख रहेकोमा यो वर्ष रु.२९ अर्ब ८३ करोड ५६ लाख पुगेको छ । उक्त सञ्चितमध्ये ग्रामीण दूरसञ्चार विकास कोषमा रु.१० अर्ब १७ करोड ५१ लाख र अन्य सञ्चित रु.१९ अर्ब ६६ करोड ५ लाख रहेको छ । ऐनको दफा ४५(३) को व्यवस्थाबमोजिम ग्रामीण दूरसञ्चार विकास कोषबाहेकको सञ्चित रु.१९ अर्ब ६६ करोड ४ लाख सञ्चित कोष दाखिला गर्नुपर्दछ ।

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय

- **आर्थिक विवरण** - आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०५५ को दफा ५(३) अनुसार मित्रराष्ट्र तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त अनुदानलाई बजेटमा समावेश गर्नुपर्दछ । स्वास्थ्य सेवा विभागले युनिसेफबाट वस्तुगत सहायता स्वरूप प्राप्त रु.१६ अर्ब २७ करोड ५८ लाख र विश्व खाद्य कार्यक्रम, यू.एस.ए.आई.डी, सेभ द चिल्ड्रेन, प्लान इन्टरनेशनललगायतबाट सीधै भुक्तानी भएको रु.६० करोड ९ लाख, राष्ट्रसंघीय जनसंख्या कोषबाट डिपोप्रोभेरा सुई खरिदका लागि प्राप्त रु.१४ करोड ८२ लाखसमेत रु.१७ अर्ब २ करोड ४९ लाख बजेट तथा आर्थिक विवरणमा समावेश गरेको छैन ।

- **अनुदान वितरण** - आर्थिक कार्यविधि नियमावली, २०६४ को नियम ४१ मा मन्त्रालयबाट सशर्त अनुदान दिइएको संस्थाबाट प्रगति विवरण लिई तोकिएको कार्य भए/नभएको सम्बन्धमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । गत वर्ष ६६ संस्थालाई रु.५३ करोड ३ लाख अनुदान वितरण गरेकोमा यो वर्ष ५६ संस्थालाई रु.८३ करोड २६ लाख वितरण गरेको छ ।
- अनुदान उपलब्ध गराउँदाको सम्झौतामा अनुदान रकम पुँजीगत कार्यमा मात्र खर्च गर्न पाइने, औषधि तथा जनचेतनाजन्य कार्यमा खर्च गरेमा कारवाही गरी रकम असुल गर्ने, आषाढ मसान्तमा खर्च नभएको रकम फ्रिज गरी बैङ्क भौचर र बैङ्क स्टेटमेन्ट पठाउन पर्ने उल्लेख छ । वित्तीय विवरण पेस गरेका २१ संस्थाले चालु तथा गत वर्ष प्राप्त अनुदानमध्ये खर्च नगरी मौज्जात राखेको र सम्झौताको शर्तविपरीत खर्च गरेको रु.१९ करोड ९० लाख असुल गर्नुपर्दछ ।

२०७२।१२।२९

बाबुराम गौतम
प्रवक्ता